BR. 4

Uzgajanje planinskog bilja

Dr. Fran Kušan (Zagreb)

Mnogima je sigurno već poznato, da naše planine, planine ilirskog područja imaju veliko obilje biljnih vrsta, koje izvan njega uopće ni ne dolaze. Takove su biljke značajne ne samo zbog svoga ograničenog dolaženja i zbog svoje rijetkosti nego vrlo često i zbog svojih naročitih oblika, koji u nama izazivaju vrlo složene osjećaje ljepote i divljenja. Zbog tih biljnih oblika ubrajaju botaničari po struci naše planine među najinteresantnija biljna područja, kojima su hodočastili a i sada još hodočaste mnogi strani botanici, u namjeri i želji da na licu mjesta vide te botaničke rijetkosti i da nađu možda još i koju novu. No kolikogod su hrvatske planine poznate zbog tih osobina u užem krugu botaničara, ove njihove vrednote nisu još postale svojinom širih naših planinarskih krugova. Istraživanja naših i stranih botaničara nisu pristupačna svakome. Da ih upoznaju širi krugovi, potreban im je širi i trajniji publicitet, koji se može postići na više načina. Predavanja su oduvijek bila najobičnije i najpristupačnije sredstvo za upoznavanje masa sa ljepotama naših planina. Ali to nije dosta. Slike u riječi, na papiru i platnu ne djeluju tako uvjerljivo kao živi objekti u naravi. Objekte — u našem slučaju rijetke, znamenite i lijepe biljke — treba vidjeti, njima se upoznati, uz njih boraviti. Na njih treba pojedince u prirodi upozoriti. Do njih treba planinare dovesti, njima ih približiti...

Rekao sam već, da imamo biljaka, koje su vrlo rijetke, od kojih su mnoge isključivo vezane na naše planine, od kojih su neke i u našim planinama vrlo uskoga prostranstva. Sve nam to govori da ih treba štititi, da s njima treba vrlo oprezno i ekonomski postupati. Tu bi vrlo brzo došla u sukob težnja za upoznavanjem tih rijetkosti i nastojanje oko njihove zaštite. Sve što je poznato, pristupačno, postalo bi doskora plijenom neskrupuloznih širih krugova planinara. Za to imamo vrlo očit i žalostan primjer u svima poznatom runolistu, koji je na mjestima izvrgnut potpunoj propasti i nestanku.

Potrebno je poći drugim putem, ne putem upoznavanja i sabiranja, nego putem upoznavanja, sađenja i odgajanja, putem — propagiranja uzgoja našeg rijetkog planinskog bilja. No ovakovo se uzgajanje ne smije

osnivati na pukom presađivanju i prenašanju iz planinskog područja u područja podesna za kulturu — planinsko bilje treba da bilo na koji način (sjetva, sađenje) posluži samo kao ishodišni oblik, iz kojega će se vrtlarskim uzgajanjem i razmnažanjem stvoriti razne, na kulturu prilagođene vrste.

Hrvatsko planinarsko društvo preduzelo je da uporedo sa osnivanjem »Hrv. planinarskog muzeja« podiže i izgrađuje vrt našeg planinskog bilja. I ako još nije definitivno određeno mjesto za taj planinski vrt, ipak je najvjerojatnije da će to biti u neposrednoj blizini našeg novog »Tomislavovog doma na vrhu Medvednice.« Time bi se postigla potrebna koncentracija ovih naših ustanova. Čim bude potpuno dovršena osnova za njegovu izgradnju, bit će objavljen čitav prospekt kao i poziv za suradnju i drugarsku pomoć. U tom je vrtu predviđeno odgajanje našeg planinskog bilja u prilikama i grupacijama, koje najbolje odgovaraju njegovim prirodnim uslovima.

Grupiranjem toga bilja na uskom prostoru bit će omogućeno svakom planinaru da se njime upozna, da ga prati u njegovom razvoju, da uvidi njegovu ljepotu i vrijednost. Uz zaštitna područja i prirodne vrtove, koji će se isto tako uskoro osnovati u našim krajevima, ovo će biti novo sredstvo za odgajanje smisla i ljubavi prema našim prirodnim ljepotama i znamenitostima.

No ni kod ovoga ne smijemo stati. Planinsko bilje, njegovi prekrasni i rijetki primjerci treba da nam postanu još bliži, da nam cvatu u neposrednoj nam blizini, oko naših domova, u našim vrtovima. Zar među tim biljem nema oblika, koji bi se pod rukom vještog vrtlara dali razviti u najljepše vrtlarske sorte, u vrtne krasnice?!

To su već davno uvidjeli narodi oko alpskog gorja, oni su već odavno prestali da u tolikoj množini uvažaju strano ukrasno bilje, koje su vrlo uspješno zamijenili d o m a ć i m, planinskim, daleko ljepšim i značajnijim vrstama. Pa ako se možda to bilje i ne može da takmi u bizarnosti i raskoši svojih cvjetova s vjekovnim vrtlarskim oblicima, ono ipak ima tu prednost da je niklo na d o m a ć o j grudi, u božanskoj i neoskvrnjenoj planinskoj prirodi. Uz ljepotu oblika vezuje nas s njima još i uzvišeni osjećaj čistog, planinskog života.

To što su već učinili drugi, možemo da učinimo i mi, tim prije, što mi imamo — kako sam već istaknuo — veliko obilje lijepog i rijetkog planinskog bilja. Koliko je tu samo građe za vrtlarskog umjetnika, koliko zahvalnog truda za običnog ljubitelja cvijeća u vrtiću, na terasi i balkonu!

Koliko bismo se samo odužili našim dragim planinama, kada bismo njihove krasnice presadili i u naše doline, ukrašujući njima svoje domove. Njih treba da uzgajamo u našim vrtovima, da njima

onda kitimo grobove naših pokojnika, s njima da nosimo čestitke našim milima... Svagdje treba da ih tražimo, kupujemo... Ali ne istrgnute izravno iz krila planine, nego ubrane iz kulture našeg novog vrta. Za njih treba da zainteresujemo one, koji se bave odgajanjem i prodajom cvijeća, jer prema ukusu i potražnji kupaca ravnaju se i producenti. Obratno se čini samo među razmaženim narodima. Ovdje treba stvarnost da pobijedi modu.

Da ne izgleda ovaj članak suviše teoretski, navesti ću nekoliko primjeraka našeg planinskog bilja, koje zaslužuje, da mu se posveti i u kulturi veća pažnja.

Da započnem sa drvećem, spomenut ću samo naš planinski bor *(Pinus montana)*, koji svojim prilegnutim granama može da posluži kao vrlo izražajna biljka u raznim uglovima većih vrtova. Naročito su dalje zahvalne one planinske vrste, koje narod označuje ružama, kao što su vrste roda *Rhododendron*. Vrlo su lijepe i vrste roda *Daphne*, pa obilje najrazličitijih i prekrasnih oblika roda *Gentiana*, koje su ukras planinskih livada. Vrste *Liliuma* našle su već svoju primjenu u vrtlarstvu. Naročiti ukras našeg vapnenačkog područja, na kamenitim mjestima, bile bi brojne vrste iz porodice krstašica, čije se je uzgajanje već pokazalo vrlo zahvalnim, a njihov razmještaj u vrtovima vrlo ukusan. Umjetne stijene naših vrtova resili bi grmići plavih zvončika i raznobojnih ružičnjača. Ko bi ih sve nabrojio, ko bi mogao da iscrpe svo ono bogatstvo našeg planinskog bilja?!

Jedno je ipak prije svega potrebno — a to je zakon o zaštiti planinskog bilja, zakon koji će da zapriječi svako pustošenje i prekomjerno sabiranje rijetkih bilina, ali i zakon, koji će dopustiti da se uzgoj planinskog bilja uputi u pravome smjeru.

Bez toga će i ovo nekoliko riječi promašiti svrhu...

Prodiranje u nepoznate dijelove spilje Vrlovke

Vladimir Horvat (Zagreb)

U jednom starijem godištu »Prosvjete« naišao sam na članak o historijskoj spilji Vrlovki. U tom se članku spominje i poznata priča, prema kojoj se tvrdi, da se u kamanjskoj šumi nalazi ponor Bazgovica, koji mora da je u vezi sa spiljom, jer da je nečiji pas u lovu za zecom u nj pao i izašao kroz otvor spilje napolje.

Kako se lovačke pripovjetke uzimaju s velikim oprezom, tako sam i ja, pročitavši članak, postao nevjerovani Toma, pa sam odlučio, da se na vlastite oči osvjedočim i ustanovim, koliko u toj bajci ima istine. Pošao sam najprije u spilju, da ustanovim, proteže li se ona dalje i iza 330 prohodnih metara ili joj je ovdje svršetak.

Prema gomili kamenja, koja se sasula u utrobu spilje sa stropa, mogli bismo naslućivati, da joj se nastavak proteže u okomitom pravcu t. j. kroz otvor, iz kojeg se sasulo kamenje. No zavirimo li pokraj lijeve stijene, opazit ćemo ispod ruševine mali otvor, kojim ćemo se s nešto spretnosti provući i ustanoviti, da ima još jedna mogućnost, koja bi nas mogla povesti na pravi put nastavku Vrlovke.

Prvi moj pothvat, da se provučem ispod gomile teškog kamenja, svršio je neuspjehom. Sobom sam naime imao samo jednu karbidnu svjetiljku, a na njezin je žižak (kada sam bio pod gomilom) pala kap vode i utrnula svijetlo. Bio sam u potpunoj tami. U tijesnom prostoru, zguren poput fakira, nastojao sam da se što prije riješim neugodnog položaja. Iz svjetiljke počeo se razvijati zagušljivi plin i da sa sobom nisam imao pratioca Tomu, čuvara spilje, koji mi je posvjetlio žigicom, ne znam kako bih se izbavio iz tog škripca.

Nakon mjesec dana bio sam ponovno ovdje. Ovog puta sam bio oboružan električnim džepnim svjetiljkama, dok je Toma stajao s karbidnom svjetiljkom pred ruševinom. Unatoč toga što sam bio u planinarskim hlačicama, cipelama i košulji, uznapredovao sam ovoga puta jedva za metar dalje. Uskim prostorom pomicao sam se u ležećem stavu, podignut na prstima ruku i nogu, kako mi se trbuh ne bi doticao blata i vode, koja je protjecala ispod ruševine. Na jednom sam mjestu morao privući i laktove pod prsa i pomicati se tako poput skija. Puzao sam centimetar po centimetar, što me je još više umaralo. Zaželio sam odmora. K trbuhu sam privukao koljena i tako se povalio postrance na suhlje tlo. Od uznojenog tijela brzo se ugrijao tijesni prostor. Osjećao sam istrošeni zrak. Niz čelo su mi curile kaplje znoja, a na glavu i vrat padale su sa kamenja hladne kaplje vode. Najednom primjetih slab vjetrić, a preko lica i uha osjetih mrtvačko-hladno krilo ogromnog šišmiša. Zbunjen od svijetla pojavio se je odnekale ispod ruševine i kanda mu je nešto krivo, poletio je bijesno pokraj moje glave opominjajući me neka se što prije izgubim iz njegovog mračnog carstva. Poslušao sam ga. Izgubio sam odvažnost pred tom inače bezazlenom životinjicom (sjetivši se slučaja, koji se je desio nekom zlobnom izletniku, kada ju je uhvatio i dražio, da mu je zubićima zahvatila palac tolikim bijesom, da ga nije puštala dok ju nisu usmrtili) i vratio se.

Unatoč svim dosadanjim zaprekama moju odluku nisam napustio. Kada sam malo zaboravio na neugodan susretaj i podzemnu neprijatnost, pošao sam u moj krtinjak i po treći puta. Ni ovoga puta nisam prodro ispod čitave gomile, ali sam došao do zaključaka, po kojima se može ustvrditi da se spilja proteže i iza zarušenog dijela. u horizontalnom položaju. Prodro sam oko 4 metra daleko. Da me i ovoga puta nije mučila nestašica zraka, dovukao bih se do rupe, do

koje sam trebao još kojih metar i po, a koja bi — držim — bila posljednja zapreka, kroz koju bi se dalo provući i vidjeti nešto novo, što ljudskom biću još nije poznato. No ja sam i ovako bio zadovoljan, jer moje »ronjenje« nije bilo uzaludno. Da se spilja Vrlovka doista dalje proteže zaključujem po ovome:

1 što se oblik stijene i poda proteže pod ruševinom u istom pravcu kao i u spilji;

2 što se ispod zarušene gomile provlače šišmiši i nestaju u tami, koja se razabire kroz posljednju rupu;

3 što ispod gomile protječe voda i

4 najglavnije, što sam u pravcu posljednje zapreke jasno razabrao akustičko kapanje vode. Sudeći prema zvuku, iza ruševine mora biti oveća šupljina sa dubljim bazenom vode. Ovi su me zvuci silno obradovali i neobično sam čeznuo da se dovučem do rupe, ali nisam

Provlačenje ispod zarušenog dijela spilje Vrlovke

mogao, jer mi je bilo neizdrživo. Izvukao sam se pun blata, znoja i ogrebotina.

Zaključivši da bi lovci mogli imati pravo odlučio sam poći i u ponor Bazgovicu.

Bilo je to mjeseca rujna 1928. Pošao sam u društvu prijatelja Rude i čuvara spilje Tome. Put nas je vodio kroz selo Kamanje, starom ozaljskom cestom, kroz zaselak Velikog Vrha (koji se zove »Podvinograd«), zatim kroz šume Bratkova Draga, Steljniki, Brezovac i Bukovje sve do strmine »Pod Gričem«, pod kojom se nalazi ponor Bazgovica. Hodali smo preko poldrug sata. Na sam ponor nismo odmah naišli. Prostor, na kome se ponor nalazi, sav je u gustom šikarju, pa smo izgubili gotovo čitav sat vremena, dok smo ga pronašli.

Ždrijelo ponora nalik je na lijevak. Široko je oko 5 metara, a obraslo gustim dračem, tako da se odozgo ne vidi nikakav otvor ili pukotina u podzemlje. Trebalo je oprezno silaziti. Dok je prijatelj Rudo vezao uže oko stabalca, ja sam toljagom čistio drač da vidim kuda ću stajati a i da istjeram koju, moguće sakrivenu zmiju. Na dnu

lijevka je mahovina. Kad sam ju cipelom odmaknuo, primjetih pod njom nekih sedam balvana. Svi su poredani u okomitom pravcu i od vlage su posve crni. Između kamene stijene i njih spustio sam se pomoću užeta na tlo, koje se je sastojalo od samih cjepanica. Na moj upit, kako je to ovamo dospjelo, odgovorio mi je Toma, da mu je otac pričao, kako su seljaci prije 20 do 25 godina (sada prije 32), u vrijeme sječe šume, a u strahu da im blago ili koji od njih u tu strašnu bezdan ne propadne, zatrpavali cjepanicama i balvanima tako dugo, dok im to konačno nije uspjelo.

Vezan užetom nastavio sam spuštanjem u dubinu. Prolaz, širok između 1 do 2 metra, spušta se dosta strmo. I u njemu ima cjepanica, koje su se za vrijeme zatrpavanja ponora zaustavile. Po njima je spuštanje nesigurno, jer su nestalne. Držao sam se više raširenim rukama za stijene, dok sam nogama hvatao elastične korake. Neko vrijeme slijedio me je i Toma. Njega je najviše bodrila želja za nekim blagom, koje mora da se krije u toj rupi, ali se je brzo vratio kada je opazio »nešto crnoga«, što nije mogao gledati. Bila je to mračna dubina, u koju nije više dopiralo danje svijetlo. Njezin izgled bio je zaista jezovit. Ne znaš, kuda vodi, kakova je dubina i kakav je u njoj teren. Svjetiljke nisam imao sobom, a u jedno se uže nisam mogao pouzdati. Dužina užeta mjerila je oko 15 metara, a to mi je bila ujedno i mjera, pomoću koje sam mogao ustanoviti kako sam duboko prodro. Morao sam se vratiti. Prije povratka pokušao sam ustanoviti bacanjem kamenčića, kako duboka može biti ta šupljina. Kamenčići su padali u vodu, a razlika od mjesta, gdje sam stajao, mogla je do njene površine biti udaljena kojih 10—15 metara. U stijeni ostavih dinar i vratih se do Rude, koji je s Tomom čuvao uže i bio u pripremi zbog eventualne nezgode.

Slijedeće sam godine, u društvu petorice zagrebačkih planinara, pošao za sušnog vremena (21. VII. 1929.) na daljnje prodiranje u ponor. U Kamanju nam se pridružiše članovi obitelji ravn. učitelja g. Perisa, željezn. činovnik g. J. Crnković i čuvar spilje Toma. Kod njih dobismo kola, na koja smo natovarili nekoliko planinarskih i dva dugačka užeta na ljestve, zatim daske, drvene ljestve, rasvjetu, motke, oruđe itd. Za rana smo jutra krenuli na put.

I ovoga smo puta tražili ponor, jer se je od lani rašće znatno promijenilo. S kolima se nije dalo u blizinu, pa smo materijal morali prenašati.

Prije spuštanja u ponor nadovezana su oba užeta na ljestve. Za svaki sam se slučaj povezao jednim planinarskim užetom ispod pazuha. Jedini koji me je od dvanaestorice pratio u dubinu ponora bio je prijatelj Viktor. I on je bio povezan posebnim planinarskim užetom.

Pođosmo. Do mjesta, do kojeg sam prodro za prvog spuštanja, pratila su nas trojica drugova. Oni su imali dužnost bditi nad našom sudbinom. Jedan je od njih spuštao na rašljastoj motki karbidnu svjetiljku, dok su ostala dvojica upravljali užetima, o koja smo bili pričvršćeni. Spuštamo se u mračnu šupljinu. Osjećam da mi noge odnosno ljestve nisu uz pećinu. Sa ljestava mi ispada noga. Sa rukama se grčevito držim za uže i hvatam nogama ljestve, koje se nepre-

Prorez ponora Bazgovice

stance ziblju. Od svjetiljke se slabo što razabire, jer se oči na tamu nisu dosta privikle. Razabirem stijenu, preko koje se uhvatila neka smeđa prevlaka, sa potezima, kao kada bi ih tko po ilovači izvukao prstima. Vode nisam primjetio. Moj se je pratioc vrlo iznenadio, kada je u jednom zakutku spazio lijes.

— Kakav lijes — odvratim mu, uvjeravajući ga da bi bila ludost ovamo ga nositi.

— Ma jest, evo ih još i pod nama.

— Spuštajte svjetiljku, da bolje vidimo grobnicu — doviknem onima gore, što su s nama upravljali kao s marionetama.

Svijetlo nam je doista otkrivalo neke crne dugačke predmete, no to su bili opet onakovi balvani, kakovima je zatrpano i vanjsko ždrijelo. Moj se je pratioc odmah razvedrio i za nekoliko časaka smo skakali u dubini od 32 metra po »mrtvacima«.

Čitav je ponor nalik na probavne organe: usta, jednjak i želudac. Najveći prostor zaprema »želudac«. Stijene su mu okomite i visoke do 10 m. Čitavo tlo pokriveno je balvanima. Unaokolo tražio sam, ne bi li naišao na bilo kakav prolaz ili pukotinu, kroz koju bih mogao nastaviti s prodiranjem. Nigdje nema ništa. Otvor mora da se ipak negdje krije, jer kada ga u tom ponoru ne bi bilo, voda bi se u njem zadržavala. Pokušali smo odmaknuti balvane, što nam nažalost nije uspjelo, jer su teški i od vlage klizavi. Pukotina mora da je vrlo malena ili je zatrpana ili se nalazi na povišenom dijelu tla, jer voda se u toj šupljini (kako sam ustanovio prigodom prvog spuštanja) za vlažnijeg vremena ipak zadržava.

Da li je ponor Bazgovica doista u vezi sa spiljom Vrlovkom, teško je ustvrditi. Okolica Kamanja veoma je poroznog tla. Njena je površina puna vrtača i spilja, koje bi također mogle biti u vezi sa Bazgovicom. U koliko bismo mogli samo naslućivati, da je Bazgovica pravi početak ili svršetak spilje Vrlovke, malo je vjerojatnosti, da je psu uspjelo izaći na otvor, koji se nalazi tik Kupe, jer kada bi pas doista u ponor pao (kada u njem ne bi bilo balvana), mogao bi se zaustaviti već u ždrijelu ove podzemne utrobe, jer je on dosta ravan, pa ako bi se i tu omaknuo i počeo dublje spuštati, još uvijek bi ga mogla poslužiti sreća, da se zaustavi u samom prolazu. — Iz želuca se ne bi mogao vratiti. Da li bi iz njega mogao nastaviti prodiranjem u dubine, veliko je pitanje. Samim padom u ovu dubinu polomio bi si noge pa kada bi mu slučajno i uspjelo provući se sa zdravim nogama kroz bilo kakovi otvor, držim, da tri kilometra tumaranja (tolika je zračna linija od ponora do izlaza Vrlovke) ne bi mogao izdržati niti sam pas.

O planinarskim kartama Zagrebačke gore

Boris Vrtar (Zagreb)

Pitanje dobre turističke karte Medvednice, premda je već decenijima vrlo aktuelno, do danas još nije riješeno. Razvijeno i živo planinarenje po Zagrebačkoj gori učinilo je doduše, da je ona danas svakome, tko iole može hodati, u cijelosti pristupačna te da je u svakome svojem predjelu dovoljno posjećena. Nema gotovo zagrebačkog planinara, koji nije prekrstario šumama, sjenokošama, a nažalost i krčevinama Zagrebačke gore, od Kamenih Svatova pa sve tamo do Kaptolske lugarnice i Marije Snježne. Posve je dakle jasno, da će biti vrlo mnogo planinara, koji će reći: što će nam uopće karta Medvednice, kad mi tu goru poznajemo kao svoj džep. No pogledamo li jedne nedjelje, gdje se kreću, kako prilaze i kako se snalaze svi ti planinari i turisti na Medvednici, vidjet ćemo jutrom pojedince, grupe, pa i čitave povorke s uprtnjačama i harmonikama, gdje se penju na jedno 5—6 puteva iz Šestina, Gračana i iličke mitnice prema centralnom dijelu Sljemena, da se uvečer vrate istim putevima kući.

Ne leži dakle potreba jedne planinarske karte Medvednice u tome, kako bi se planinarima stvorila mogućnost da ne zalutaju. Zagrebačka gora nije Lička Plješivica niti Velika Kapela sa kilometričkim prašumama, a ne krije u sebi ni bezizlazne gudure ni provalije. Medvednica je pitoma i bezazlena. Planinar sa minimalnim darom orijentacije, koji barem znade razlikovati jug od sjevera, neće na Medvednici ni uz najbolju volju moći zalutati ni u tamnoj noći, bez bajne pjesničke mjesečine, jer, konačno, kao što svi putevi vode u Rim, tako i sve staze na Medvednici, koje se spuštaju barem približno prema jugu, vode u Zagreb.

Dobra karta Medvednice treba da pomogne planinaru i ljubitelju prirode tek u onom slučaju, ako on želi da nađe nešto novo, jedan nov kutić u pitomoj šumi sunčanog južnog obronka ili zabačenu i nepoznatu stazu u svježoj i mirisnoj smrekovini zagorske strane Zagrebačke gore.

Karta Zagrebačke gore treba da planinaru otkrije nove puteve i prilaze, da on ne mora vječno derati cipele na onih nekoliko uobičajenih puteva, koji time postaju ne samo dosadni, nego, što je mnogo gore, gube karakter ugodnih šumskih puteva i postaju obični tranzitni drumovi.Kartu Medvednice, koja bi planinaru, prirodoslovcu, pa i sportašu bila putokazom u tome smjeru, kartu, koja bi bila topografski točna, za svakoga jasna i čitljiva, a što je glavno, bogata putevima, — do danas mi još nemamo.

Austrijske specijalne karte Medvednice 1 : 75.000 zastarjele su i nečitljive. Kod njih je kao i kod svih vojničkih karata polagano više važnosti na reljef terena nego na puteve. Sekcije tih specijalki u mjerilu 1 : 25.000, osim istih nedostataka, još su i nespretne za nošenje. Nove karte beogradskog Vojno-geografskog instituta 1 : 100.000 doduše vrlo lijepo daju sliku terena za vojne svrhe, čitljivije su od austrijskih, ali opet zanemaruju puteve i objekte. Nove karte istog izdanja, 1 : 50.000, nemaju drugih osobitosti, nego da uveličavaju dobre strane i pogreške karata 1 : 100.000.

Razne su prigodne karte, pa i karta iz Gušićeve »Medvednice«, zastarjele; osim toga su rađene površno i zanemaruju redovno posve reljef terena te pokazuju samo puteve i to tek približno točno.

U prosincu 1935. izašla je mala karta novinara i planinara g. Vladimira Horvata, koja me je zapravo navela na ovaj osvrt. Karta je po svojoj zamisli originalna. To je više slika nego karta, koja budi u čovjeku zornu predodžbu prikazanog dijela Medvednice Prilazi do izloženih točaka gore te do planinarskih kuća i objekata nisu, doduše, prikazani točno, jer karta uopće nema nikakvog mjerila, ali su prikazani vrlo praktično i zgodno. Treba požaliti jedino to, što ta karta prikazuje samo jedan mali isječak Zagrebačke gore, od Pongračeve do Rauchove lugarnice, dakle baš onaj dio, koji je najbolje poznat, i na kojem će svaka karta najmanje trebati.

Za planinara, koji dobro pozna Medvednicu, koji sebi može upravo predočiti sliku svih unesenih puteva, ova je karta g. Horvata ugodno iznenađenje. Onaj pak, tko Medvednicu želi detaljno istom upoznati ili na nju prvi puta ići, ne će se moći okoristiti ovom, kao nijednom drugom kartom do sada.

Potreba i nedostatak jedne detaljne topografske, ali specijalno planinarske karte Zagrebačke gore, od Podsuseda do Kašine te od Cmroka do Stubice, ostaje i nadalje otvoreno pitanje naših planinarskih izdanja.

Na Vranom Kamenu (817 m) i Crnom Vrhu (865 m)

Lj. Spodnjak

Izlet članova HPD podružnice »Vrani Kamen« u Daruvaru u mjesecu rujnu 1935. godine.

Nedjelju dana prije dogovorismo se, da priredimo 22. i 23. rujna 1935. izlet na Petrov Vrh (615 m), Pogani Vrh (639 m), Vrani Kamen (817 m), Crni Vrh (865 m), Lisine i rudnik u Jovanovici.

Subota je. Jutro. Nebo zatvoreno sa svih strana, oblaci se objesili i samo što ne pada kiša. U podne se još vrijeme i pogoršalo, počela kiša. Vođa sam izleta po starom običaju, pa dolaze jedan za drugim da me pitaju, hoćemo li ići ili ne. Svi se boje kiše. Barometarski pritisak još uvijek pada. U 18 sati izlazim iz ureda i spremam se za put, a još ne znam, da li ću imati druga. Konačno dođoše trojica: s puno nade u lijepo vrijeme krenusmo u noć. Oblaci se počeše cijepati. Kako je bio pun mjesec, postalo je vidno tako, da smo mogli lijepo hodati bez svijetla. Cijeli je put dobro markiran. Za dva sata došli smo na Petrov Vrh (615 m). Razvedrilo se. Mjesec je bacao jako svijetlo, tako da se vidjelo kao po danu. Za pô sata lijepog i laganog puta stigli smo konačno do planinarskog skloništa na Poganom Vrhu (639 m). Nakon duljeg lupanja po vratima i dozivanja probudili smo čuvara i uzeli ključ od planinarske sobe. Odložili smo dobro natovarene naprtnjače. Izabravši krevete sjeli smo složno za sto i počeli olakšavati naprtnjače. Nakon večere pođosmo na vrh, koji je udaljen svega četvrt sata, da se naužijemo krasne jesenske noći i vidika na okolne planine. Nakon pô sata vratili smo se u kuću i legli spavati. U pet sati u jutro probudim sve. Ustadosmo, osvježismo se hladnom vodom sa izvora i založismo. Potrpali smo u naprtnjače hranu i potrebne stvari i krenuli na put prema Vranom Kamenu. Vedar je i krasan dan. Sunce već prilično grije. Put se prvu trećinu uspinje, a zatim spušta na kotu 480. Dolazimo na gorske pašnjake, otkuda se prema sjeveroistoku vidi čitav masiv Vranog Kamena (817 m), koji je sav nazupčen. Iza njega vidi se Crni Vrh (865 m). Prema jugu prostire se Ljutoč (695 m), Veliki Javornik (718 m), a u pozadini Psunj (984 m). Treći dio puta vodi kroz šumu, te se uspinje dosta strmo do na sam vrh, do kote 817 m. Vrani Kamen (817 m) završava hrbtom, dugim oko 200 m. Sav je iz kamena, iz kamenih blokova bez reda razbacanih. Između njih je izrastao po koji hrast. Ovi su danas već svi suhi i bez kore, jer su izloženi većim dijelom godine jakoj buri. Vrani Kamen je jedan od najljepših i najkarakterističnijih ogranaka Papukgorja i ujedno najljepša planina u Slavoniji. Mi ga posjećujemo više puta godišnje i uvijek s istim veseljem. Došavši na vrh sjedosmo na jednu kamenu piramidu, odakle se pruža krasan pogled na sve strane. Naužívavši se pogleda i žarkog sunca nastavismo put Dujanovom kosom (830 m) jedan sat hoda do Crnog Vrha (865 m). Vidik je bio i prema sjeveru čist, te smo lijepo vidjeli Dravu i Barč. S Crnog Vrha spustili smo se do kote 540, u Lisine, na među Gutmana i Brodske imovne općine, do kote 406, do rudnika kamenog ugljena u Jovanovici, kamo su nas nakon duže molbe pustili i pokazali nam sve rovove.

Povratili smo se jedan dio puta natrag, do lugarne Brodske imovne općine, k lugaru Kuzmiću, gdje smo uz pomoć njegove žene spremili brže ručak.

Nakon odmora od jedan sat i oprostivši se od kućedomaćina uputismo se kući preko krasnih gorskih pašnjaka (dva sata hoda) do Poganog Vrha, gdje

su nas dočekala tri druga-planinara, a među njima i drug Joži sa svojim nerazdruživim pikolom. Odsviravši nam nekoliko veselih arija, odmah smo zaboravili na sav umor i složno zapjevali: »Oj divni gorski kraju, ja ljubim te...«

Nakon dvosatnog odmora krenusmo svi skupa kući, kamo smo stigli dobro raspoloženi i po krasnoj, zvijezdanoj i mjesečevoj noći.

U Prokletijama

Srećko Vatovec (Zagreb)

(Nastavak 1)

Južno od Plavske kotline lagano se uzdiže u oblim oblicima Bor Radovan. Nisko brdo, zapravo obronak Prokletija. I nije baš nisko (oko 2.000 m), ali na pogled i u uspoređenju sa kamenitim vrhovima iza njega izgleda maleno. Većinom je obrašten šumom, ali velik dio zapremaju pašnjaci i plavska polja. U južnom svojem dijelu prelazi donekle u oblik čunja, šume nestaju i tu je obrašten sivom travom. Od Belića, koji se pruža nešto južnije, odijeljen je dosta

Foto: Vatovec

Snijeg na Beliću

oštrim sedlom, koje zovu Čaf Bor. Ispod samog vrha i iznad tog Čaf Bora izgrađena je na samoj granici karaula, do koje vodi put iz Vusanja preko Žirovnice. Od nje vodi dalje put na Šćapicu. Prema istoku nije Radovan oštro odijeljen, nego se sa raznim malim uvalama veže sa Šćapicom, koja se opet dalje nastavlja u Meminu. To je lanac, koji opkoljuje plavsku dolinu s južne strane. Na istočnoj strani pružaju se: Vujkov Krš, Starec itd. Na toj strani prema Vujkovom Kršu nalazi se gorsko jezero, o kojemu se pričaju razne bajke među domaćim žiteljstvom, koje još vjeruje u kojekakova nadnaravna bića.

Memina i Šćapica su u nižim dijelovima obrasle šumom, dok je ostali dio goli pašnjak. U tim šumama i planinama prebiva mnoštvo raznolike divljači. Kao opasni i štetni stanovnici tih planina jesu medvjedi, divlje svinje i vuci, na koje se stanovništvo jako tuži. Osim njih luta u tim šumama mnoštvo srna, jelena i svakovrsne manje divljači.

Foto: Vatovec

Pod M. Kolat

Na sjevernoj strani planine, čijim se razvođem pruža granica, vodi graničarski put od karaule do karaule i to sve do Čaf Bora. Tu ne može put više da prati granicu poradi izrazitog kraškog terena, nego skreće u Vusanje.

Jugozapadni dio Radovana ruši se naglo do potočića Žirovnice, koji ga dijeli s te strane od Belića. Prelaz iz zelenog dijela Prokletija u kameniti dio vrlo je oštar. To se može najljepše opaziti na toj strani. Dok je Radovan obrašten šumom i travom, s tamnosmeđim kamenom, dotle je Belić gô i potpuno bijel. Samu granicu sastava čini Žirovnica, koja izvire ispod Čaf Bora i teče prosjeklinom između Radovana i Belića rušeći se naglo u Vusinjsku dolinicu, gdje ljeti ponire. Na tu stranu Radovana ruši se nekoliko potočića, koji odmah nakon pada sa stijene poniru. Sa Belića, koji mnogo obiluje snijegom, ne teče naprotiv ni najmanji potočić. To je i razumljivo, jer imade krašku građu te voda odmah kroz vapnenac prodire u dubinu.

Na jugoistočnoj strani Čaf Bora diže se odmah Maja Kolat. Graničari zovu to brdo »Kolac«, no Albanci izgovaraju zadnji konsonant toga imena bliže »t« nego »c«.

To je zapravo neki odvojak Belića, koji zalazi u Albaniju. Po građi je potpuno sličan Beliću, samo što se strmije diže u vis. Jednim dijelom njegovog grebena teče granica, koja se onda spušta u uvalu. Ta uvala dijeli Kolat od Belića. Isto takva uvala, samo manja, dijeli Kolat od jednog drugog grebena, koji se čitav pružio u Albaniju. Njegov vrh se ne može ni tačno odrediti, jer mu je hrbat gotovo ravan. Okomite njegove stijene ruše se na sve strane, no to ne sprečava Albance da na nj povedu svoja stada. Oni tu noće po raznim ogromnim špiljama, kojima obiluje čitav dio toga gorja. I Kolat a i Čezdes, kako se zove taj greben, obrasli su na nekim mjestima travom, koju izrabljuju domaći stočari za pašu. Ne samo da ovdje pasu ovce i koze, nego imade tu i mnoštvo divokoza, koje u čoporima obilaze strme stijene i preskaču ponore. Velika stada (do 25 njih) pro-

laze opasnim liticama te se penju velikom brzinom i spretnošću. Imali smo prilike da vidimo veliko stado, koje je vodio ogromni mužjak, kako spretno preskakuje od izbočine do izbočine, dok ne iščeznu za pećinama.

Na zapad od tih dviju skupina uzdiže se velika bijela planina — Belić. Nebrojeno rupa, ponora, vrtača i poljana snijega sačinjava sjeverozapadnu stranu Belića, koja se postepeno diže od žlijeba Žirovnice do Ropojana. Grdna masa bijelog vapnenca izgleda na prvi pogled glatka i prilično ravna. No kad čovjek zađe malo dublje, onda tek ne zna, kuda bi. Na sve strane stijene, za njima ponori, vrtače, jame, da čovjek ne zna na što bi stao. Na mnogo mjesta prekrila je sve to velika i gusta trava. Između bijelog kamenja i trave raste svakojako cvijeće, koje vrlo jako miriše. Čitav teren Belića vrlo je neprohodan. Pitke vode se ne nalazi, no zato je tu obilje snijega, što je jedino dobro u toj masi oštrog kamenja. Velike stijene izvrtane su raznim šupljinama, koje izdaleka izgledaju kao očne šupljine na lubanji. U toj pustoši nalazi se nekoliko ovčarskih stanova u predjelu iznad Žirovnice. Od njih do Žirovnice vodi staza kroz šumu, kojom je obraslo podnožje Belića na toj kao i na Ropojanskoj strani.

Sam vrh Belića sastoji se iz oštrog i tankog grebena, koji se pruža u Albaniju prama Čezdesu, te od drugog nižeg i oblijeg, koji se nalazi na našoj strani. Između jednog i drugog nalazi se granična piramida. Sjeverna strana albanskog i istočna strana našeg vrha ruše se sasvim okomito u dubinu preko stotinu metara. Ako čovjek zaviče sa vrha prema Čezdesu, odgovori mu jeka do šest puta uzastopce i to tako jasno kao da neko zaista ponavlja krik. Sve ove tri skupine su po prilici jednake visine i sve se sa južnom stranom ruše u Valvonu.

Foto: Vatovec

Grlja

Od Belićevog vrha, kojeg Albanci zovu Maja Belićit, vodi prema jugozapadu greben, kojim ide granica sve do Maje Rosit. No već prije vrha Rosita skreće granica na zapad, tako da prolazi drugim nižim vrhom, koji je od ovog odijeljen lijepim sedlom, dok sam vrh Maje Rosit (2.560 m) ostaje čitav u Albaniji.

Ovaj vrh izgleda iz daleka i sa svih strana okrugao poput lubanje, no kad čovjek dođe bliže, vidi da se jugoistočna i sjeverozapadna strana sastoji iz gole stijene, koja je okomita. Južna je stijena nešto drukčije građe od Belića. Lijepo se ističu naslage, koje su više rđaste boje. Drugi dijelovi Maje Rosit prekriveni su najviše gustom travom, tako da je sam uspon na vrh vrlo lak. Odmah ispod vrha nalazi se neka jaruga zatrpana snijegom, te čini dojam ugaslog vulkanskog kratera. Inače Maja Rosit kao brdo nema zanimljivosti, ali se uspon na nju isplati poradi pogleda, koji se s nje pruža.

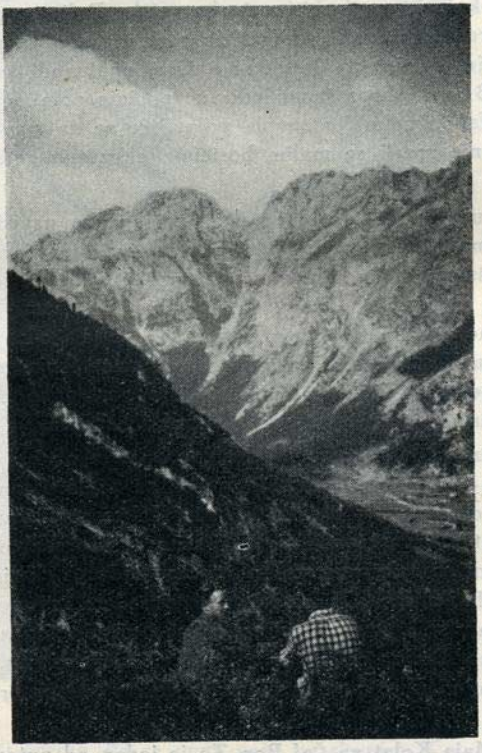

Foto: Vatovac

Vezirova Brada
sa Žirovnice

Jugoistočno od vrha Rosita strši u vis Maja Sot. Tanki okomiti greben odijeljen od drugih vrhova, zatvara svojom sjevernom stranom zajedno sa dijelom Belića i Majom Rosit široku uvalu, koja je prekrita mnoštvom kamenja i snijega. Drugom svojom stranom stvara okomiti zid prema Valvonskoj dolini. Taj je greben potpuno gô i za olujnog vremena daje utisak nekakve tajanstvene tvrđave.

Do Maje Rosit nalazi se još jedan greben. To je Maja Zastan. Svojim hrbtom spušta se prama sjeveru i postepeno prelazi u niži Roman. Na podnožju kao i na travnatom dijelu tih grebena nalazi se mnoštvo zmija otrovnica. Naišli smo i na metar dugačke zmije, koje su pištale i uvlačile se u pukotine stijena.

Do sada spomenute skupine od Čaf Bora na zapad čine neku cjelinu i svi njihovi vrhovi nalaze se na južnoj strani kao u nekom pravcu, dok se njihovi hrbti spuštaju polako na sjever...

Odmah od Vusinja i na zapad započinje krasna dolinica Ropojan. Na samom početku te dolinice nalazi se rijetka prirodna tvorevina, koju zovu Grlja. Riječica Vruja, koja tuda teče, ruši se naglo lijepim slapom u jezero, koje se nalazi duboko u izvrtanom kamenu ispod nivoa dolinice, i teče dalje vrlo uskim kanjonom kroz kameniti obromak, kojega tako probija i izlazi na drugoj strani u Gusinjsku dolinu.

...Idući uz tok Vruje zalazili smo sve dublje u tamnu tihu dolinu, koju okružuju okomite stijene. Ta tišina čudno nas se doimala. S obje strane obrasla je dolina gustom šumom, iznad koje su okomite stijene. Nakon nekog vremena ugledali smo usred grmlja divno malo jezero. Odande je dolazio tok Vruje. Tamnoplavom bistrom bojom dokazivalo je jezero svoju dubinu. To je izvor Vruje.

Prolazeći pokraj prazne karaule Ropojana, koja je okružena gustom šumom, gledali smo u nutrinu te zgradice, koja je mogla biti naše boravište. Dalje se put uspinje, izlazi opet na travom obraslu zaravan i dolazi do raskršća. Jedan put vodi uzbrdo za Zastan, drugi dalje dolinom na Jezerce. Ovaj opet vodi dalje ispod strmih stijena Vezirove Brade kroz šumu, gdje se počinje polako uspinjati. Šuma postaje sve gušća. Nakon nekoliko zavoja pojavljuje se na travom obraštenom obronku karaula. Iza nje zrcali se malim borićima okruženo zeleno Jezerce, preko kojeg ide granica.

Drugi put vodi od raskršća uzbrdo i kroz šumu. Prelazeći preko uzvisine spušta se u zaselak Zastan. Iza malene karaule podignuti su na čistini ovčarski stanovi. Lavež pasa odjekuje kroz šumu. U tim stanovima su same ženske: muževi su im ili u planini s ovcama ili na radu. Put se dalje strmo penje kroz šumu po zastanjskoj uvali, koju s jedne strane zatvara Roman i Zastan, a s druge Ćoklić. Taj se put nakon nekog vremena gubi; ostaje samo neznatan trag staze, koja vodi dalje uzbrdo. Šuma postaje sve rjeđa — bjelogoricu zamjenjuje postepeno bor. No u visini nestaje i on: tu je područje golog kamena i planinskih rudina.

Zaobilazeći vrh Zastana dolazi se na Čaf Valvons. Odavde se otvara lijepi pogled na Maju Rosit. Dalje od granične piramide spušta se naglo teren u Albaniju. Prolazeći ispod stijena Popluka, Rosita i Sota dolazi se u divlju ali divnu centralnu dolinu Prokletija. Presušeno bijelo riječno korito Valvone okruženo je gustom šumom, u kojoj se sakrivaju veliki veprovi i druga divljač. Poviše šume nalaze se kamena točila i stijene. Tišina i šutnja gospodare tom dolinom. I tek kad proljetne kiše otapaju snijeg na vrhovima, ori se potmula tutnjava otrga, koji se ruše niz strme stijene. Dolina se pruža najprije na sjeveroistok, a onda naglo skreće u jugoistočni smjer. U unutrašnjosti se te doline nalaze prva albanska sela.

Iz Valvone vodi staza ispod Maje Kolat na Čaf Bor. To je jedan od puteva, kojim prelaze Albanci u našu državu na pazar. Drugi put je preko Jezerca, Ropojanskom dolinom...

*

Jugozapadno od Gusinja pruža se gorski lanac, koji svojom južnom stranom zatvara Ropojan i onda zadire u Albaniju zavijajući više na jug. To je Vezirova Brada, koja se vidi već iz Plava. Od Gusinja se već postepeno diže obrasla šumom, dalje prelazi na visini u pašnjake, a samo hrbat čini oštar nazubljeni greben.

Cijeli taj lanac izgleda kao da visi nad Ropojanom, u koji se strmo spušta bez ikakvih obronaka. Vrhovi grebena mnogo potsjećaju na Velebitske vrhove i stijene, samo što su ovi na Vezirovoj Bradi mnogo veći i viši.

Vrh Vezirove Brade, koji dosiže visinu blizu 2.500 m, nalazi se na albanskoj strani, dok drugi vrh odmah do njega na našoj strani ima visinu od 2.408 m. Vrhovi su gole bijele stijene, koje okomito padaju prema Ropojanu i prema Vojuši na sjevernu stranu.

Na usponu iz Ropojana nalazi se na dosta visokom položaju ovčarski stan u pećini, a na sjevernoj strani iza sedla ima nekoliko stanova, od kojih su neki razrušeni i napušteni. Južna strana mnogo se razlikuje od Belića, no na drugoj strani naišli smo na potpuno isti teren kao na Beliću: oštro kamenje, škrape i druge osebine Belića.

Foto: Vatovec

Pogled na Kakins

Taj se gorski lanac u Albaniji produžuje i spušta, no kasnije opet prelazi u viši predio, da se onda veže na skupinu Kornit...

*

Od Jezerca na jug započinje dugački greben, koji prelazi svojom većom polovicom u Albaniju. Niža polovica s ovu stranu granice zove se Maja Čoklić, a druga mnogo viša zove se skupnim imenom Brindošes. To je jedan od najljepših, ali i najopasnijih dijelova u Prokletijama.

Čoklić naliči mnogo Romanu, koji se nalazi na suprotnoj strani zastanskog žlijeba i zajedno sa Majom Zastan čini taj žlijeb. Podnožje mu je obraslo šumom kako na zastanskoj tako i na ropojanskoj strani. Zapravo su to dva grebena, koja se poput rašlja sastavljaju i čine malo sedalce, iz kojeg se ruši kameno točilo. Na tom mjestu se greben sjedinjuje i naglo diže u vis. To je prvi dio Brindušesa — Maja Kakins. Taj oštri i dugi greben pada na istočnu stranu gotovo

okomito. Vrlo nelagodno smo se osjećali penjući se na nj. Pri vrhu izgleda kao da će se svaki čas razići one uske naslage kamenja, između kojih zijevaju pukotine uzrokovane nevremenom.

*

Teškom mukom i okrvavivši dlanove i koljena uspeli smo se na Kakins. Ne vjerujući gledali smo pažljivo u dubinu, iz koje smo se uspeli, kao i vrlo okomit i labav teren, kojim smo išli. Svaki kamenčić, koji je virio iz stijene, svaki čuperak trave morali smo nekoliko puta iskušati, hoće li nas izdržati; istom smo tada napredovali posve pritisnuti uz stijenu. Mnogi je kamen iskočio kod iskušavanja iz svoga mjesta, rasklíman vremenom, i odletio u ponor. Svaki je čas mogao koji od nas da ga slijedi. No ipak nam je uspjelo uspeti se. Povratak tim putem nismo imali ni na kraj pameti. No to nam se je zato i osvetilo.

Baš smo sjeli da se okrijepimo, kad se iza nas začu žestoka grmljavina. S Vezirove Brade dolazila je nenadana oluja noseći crne oblake. Brzo smo se spremili i stali spuštati na drugu stranu, gdje je izgledalo da će biti silaz lakši. Grom za gromom oglašivao se s visine. Oblaci su kretali prema nama. Požurili smo se. Gotovo smo trčali kosim terenom. Najednom smo zastali. Pred nama je bila gotovo okomita stijena. Natrag nismo mogli, jer će skoro oluja, po kojoj nije ugodno ostati na vrhu. Potražili smo najzgodniji teren i počeli se spuštati niz stijenu. Naši životi su tada visjeli na niti. Bez ikakve »plezalne« spreme morali smo silaziti okomitom stijenom. Gromovi su odzvanjali među visokim stijenama, da se sve treslo. Nismo više slušali ni groma ni vjetra, koji je počeo duvati. Bilo nam je samo na pameti: kako ćemo sići?

Mnogo sam puta morao visjeti na jednoj ruci, koja se grčevito prstima prihvatila malene izbočine, dok se jedna noga uprla u mali kamen ili busen trave. Druga je ruka morala pustiti potporište, da može noga dosegnuti kakvu pukotinu. Na mnogim opet mjestima visio sam na jednoj ruci tražeći nogom potporu, koju nisam mogao dosegnuti. Moj je drug prošao ovdje lakše, jer je bio duži od mene. Vrlo smo malo nade i izgleda imali da ćemo sretno sići. Jedan nesiguran pokret i — mi bismo poletili nekoliko stotina metara u dubinu...

Nakon jednog i pô sata veranja po toj stijeni dospio je moj drug, koji je silazio prvi, do boljeg i malo položitijeg terena. Veselim poklikom doviknuo mi je to. Kao nagradu za svoj trud i izdržljivost izvadio je komadić čokolade i stao je nervozno griskati. Bio sam tada nad njim oko 30 metara i zavidno ga gledao. Opomenuvši ga da se malo pomakne u stranu, kako ne bi u slučaju nesreće pao na njega, započeo sam dalje svoju muku. I ako sam znao, da sam u najopasnijem položaju, šalio sam se, da ohrabrim njega i — sebe. Šuteći stajao je on ispod mene, okrenut od mjesta, kojim sam silazio. Neprestano je gledao u daljinu ne okrenuvši se na sve moje jadikovke, koje sam smijući se tepao: kako je mogao ovdje sići, kad ja ne mogu uz najbolju volju i uz svu moju elastičnost dohvatiti nogom male izbočine. Znao sam da ga je bilo strah pogledati na moj očajni položaj, kojim je on sretno prošao. Okrenut od mene očekivao je i najgore, na koje sam i ja bio pripravan.

Kiša je počela padati, a gromovi su još uvijek pucali...

— Daj i meni jednu čokoladu, valjda sam i ja zaslužio! Udario sam po ramenu druga, koji nije ni čuo, kad sam sav sretan stigao sa stijene do njega.

— Čestitam!

— Isto!

Veliko nas je veselje obuzelo. Pružili smo jedan drugome ruke, koje su drhtale od velikog napora. Prsti su nam bili izbrušeni, titrali su kao da igraju po glasoviru. Poletili smo niz travom obrasli obronak. Nikakve opasnosti nije više bilo za nas. Sreća nas je pratila...

*

Druga stijena, koja je od Kakinsa odijeljena oštrim sedlom, jeste Maja Alis. Imade dva vrha gotovo iste visine. Dosta širokim sedlom prelazi u najvišu stijenu skupine Brindušesa, koja se nad ostalima uzdiže okomitim vrhom. Za taj vrh kazali su nam albanski ovčari da je to Maja Jezerte. Uspon je na taj vrh težak, nešto je lakši sa jugozapadne strane. No tuda nismo mogli poći, pošto se na tu stranu ide Ropojanom preko Jezerca i dalje uz jedinu albansku karaulu u tom kraju. Drugdje je bilo već lakše, jer smo se s albanskim ovčarima, koje smo sreli, sprijateljili i sporazumjeli. Primitivni, ali prijateljski ljudi, koji su vrlo gostoljubivi, pogotovo ako ih se ponudi nečim ili ako uvide, da imaju posla s čovjekom, koji je prema njima prijateljski raspoložen.

Na taj se dio veže dalje Maja Bois, koja je sa Čaf Vogelom vezana na zadnji dio toga lanca, na Maju Malisores. Taj oštri greben, nazubljen poput pile, skreće na istok i svršava sa Čafom Pećakeć...

*

Na istočnoj strani toga stjenovitog gorskog lanca nalazi se visoka kotlina, koja je otvorena prama sjeveru na Čaf Valvons i na zastansku uvalu, dok je sa svih drugih strana okružena stijenama.

Na početku te kotline, ispod Kakinsa, među kamenitim brežuljcima nalazi se skupina malih jezera. Mnoga od njih su presušena, no u mnogima se još odrazuje bistra voda. Neka su jezera zelene, neka plavkaste boje. Ta su jezerca razasuta među niskim brežuljcima, a imade ih oko osam. Sam teren oko njih obrašten je velikim koprivama. Kako smo imali gole noge, opekli smo se dobro lutajući amo tamo oko tih jezera. Među tim jezerima nalaze se razrušeni ovčarski stanovi.

Zalazeći dublje u uvalu dolazi se do većeg jezera svjetloplave boje, koje je uzvisinom odijeljeno od još većeg tamnoplavog jezera, koje veličinom nadilazi Jezerce u Ropojanu. Voda je tih jezera vrlo topla i odlična za kupanje.

Foto: Vatovec

Maja Malisores

Pod Majom Malisores i pod drugim okolnim stijenama pasu albanska stada ovaca. Često se čuje njihovo blejanje, no ne može ih se vidjeti niti zapaziti poradi dosta velike daljine i njihove nepomičnosti. Zato i izgleda ta kotlina vrlo tajanstvena, tiha i pusta...

(Nastavit će se)

Na planinama Stare Srbije i Makedonije

Boris Vrtar (Zagreb)

Iz predavanje prof. dra I. Horvata u Zagrebačkom pučkom sveučilištu

Dne 18. i 21. veljače održana su u Pučkom sveučilištu 2 predavanja sveuč. prof. g. dra Ive Horvata o botaničkoj ekspediciji po dalekim i malo poznatim planinama Stare Srbije i Makedonije.

U sklop planina, o kojima je ovdje bilo govora, ulazi u prvom redu poznata i opjevana Šar-planina, zatim masiv Koraba, koji se proteže uz istočnu albansku granicu, Nidže planina sa Kajmakčalanom i konačno skupina Jakupice planine južno od Skoplja.

Predavač je sa nekoliko suputnika posjetio te planine u 2 navrata, god. 1934. i 1935., istražujući svakiput kroz mjesec dana naročito vegetaciju najviših planinskih zona i skupljajući tamošnju veoma rijetku floru. U davnini bile su te planine, izuzev najviše vrhove, pokrivene šumom. No intenzivnim gospodarstvom još iz doba Aleksandra Velikoga, te kasnije turskim, potisnuta je šuma sve do granice od kojih 1800 m visine, tako da masivi iznad te granice, a to su gotovo svi, koji su pokriveni golemim sagom planinskih livada i rudina, pružaju sada obilje paše, osobito za sitniju stoku. U šumskoj zoni mora se danas vrlo oprezno gospodariti, da se ne bi šuma još niže potisnula. Zato je danas još jedino korisno i ispravno iskorišćivanje šuma u tim krajevima smolarenje, tj. vađenje i prerađivanje smole iz obilja crnogoričnih drveta. Među crnogoričnim šumskim drvećem ističu se tamo i neke rjeđe vrste bora, kao što su munika (Pinus leucodermis) i molika (Pinus Peuce). U tim nižim planinskim predjelima nalaze se i neki vanredno impozantni riječni prodori, kao što su kanjon Treske u Jakupici planini, te doline Radike i Tetoreke u Šari. Plodno Tetovsko polje i okolne planine opskrbljuju vodama gornji tok Vardara. Divlju romantiku klisure Treske opisao je čak i poznati pisac pustolovnih romana Karl May. Na stijenama tih riječnih prodora upadaju u oči dvije biljke, vezane strogo na njih, a to su: divna modra Ramondia Nataliae i posebna vrsta ljubice Viola Košanini. Ramondija i mnoge druge biljke posljednji su preostaci flore, koja je tu bila bujno razvita za prošlih geoloških perioda, dok je još i kod nas vladala tropska klima.

Visoko iznad šumskog pojasa dižu se golemi nepošumljeni masivi, koji mjestimično dosižu visine, gdje se zadržava vječni snijeg. Od vrhova u Šar-planini poznat je piramidalni vapneni šiljak Ljuboten (2496 m), zatim Bistra (2640 m) i Turčin (2702 m), a tamo više prema jugu dominira vapneni div Golemi Korab (2764 m), po visini drugi vrh u Jugoslaviji. Od svih ovih masiva Korab je najinteresantniji. Sa planinskog gledišta zanimljiv je zbog svoga posve alpinskog karaktera, čega u drugih planina nema u tolikoj mjeri, jer su izgrađene većinom od silikatnog prakamenja, koje ne dopušta razvitak tolikih bizarnih forma kao vapnenac. Sa botaničkog gledišta zanimljiv je Korab kao najjužnije

nalazište nekih rijetkih biljaka, ne samo na Balkanu nego i u Evropi. Premda je u dolini Vardara klima vruća i suha, ipak se u planini zadržava snijeg i kroz 10 mjeseci.

Govoreći o radu i boravku ekspedicije u planini ocrtao je predavač u nekoliko interesantnih epizoda planinski život. Osim žandarmerijskih stanica i graničarskih karaula, golemi kompleksi ovih planina su posve nenastanjeni, te su do nedavna bili prikladan teren za najgora razbojstva kačaka i albanskih prebjega. Danas više nema tih opasnosti, pa se i na najvećim visinama vodi intenzivno stočarenje, naročito ovčarstvo. Pojedini poduzetni Vlasi (Cincari) i Arnauti posjeduju stada od nekoliko desetaka hiljada ovaca, koje se u primitivnim planinskim stanovima (»baćilima«) sakupljaju i muzu, a mlijeko ili sir prodaje se direktno veletrgovcima.

Od sviju planina najlakši je prilaz na Nidže planinu (Kajmakčalan, 2521 m), to poprište historijskih borbi u vrijeme proboja Solunskog fronta.

No usprkos izvanrednih prirodnih ljepota i visine ovih planina nije na njima planinarstvo uopće razvito. Glavni je razlog tome svakako udaljenost, nedohvatnost i doskorašnja nesigurnost terena, te nedostatak prikladnih planinarskih kuća. Osim posve nezgodno smještene kuće ispod Ljubotena, i one na Kajmakčalanu nema drugih skloništa, tako da je onaj, tko se uputi gore, u neku ruku ovisan o gostoljubivosti jugoslavenskih pograničnih i žandarmerijskih četa, čobana, ili pak o svome šatoru i vlastitim namirnicama.

Predavač je popratio svoja predavanja mnogim prekrasnim diapozitivima planinskih krajeva i vegetacije. Među brojnim slikama sa najviših vrhova isticale su se osobito goleme, 1000 metara visoke stijene Solunske Glave (2540 m) u Jakupici planini, koje su vrelo vrlo teških penjačkih problema za najbolje i najsmjelije alpiniste.

Predavanja g. dra Ive Horvata bila su naročito za planinara, prirodoslovca i etnologa zanimivi prilog poznavanju spomenutih planina u srcu Balkana.

Grandes-Jorasses

U ovom članku donosimo u izvadku predavanje, koje je održao Čubelić Miroslav na članskom sastanku Alpinističke sekcije HPD-a. *Uredništvo*

Početkom srpnja 1935. pronijele su novine svijetom vijest, da je i »zadnji veliki problem« u Alpama — pao. Njemačkim alpinistima iz München-a Rudolfu Peters-u i Martinu Meier-u uspjelo je da 28.—29. lipnja 1935. prvi pređu stijenu sagrađenu od granitnih ploča, snijega i leda — sjevernu stijenu Grandes-Jorasses. Godinama je tu stijenu opsjedala internacionalna elita alpinista-penjača, ali Grandes-Jorasses ih je u svih 20 pokušaja surovo odbila. U vrtoglavoj strmini uzdiže se iz ledenika Les Chaux 1400 metara visoka stijena iz leda i kamena do 4200 m visokog grebena Grandes-Jorasses, preko koje danomice padaju lavine kamenja, snijega i leda. Ovu borbu sa Grandes-Jorasses platili su alpinisti teškim žrtvama, ali ih ni te nisu mogle ustrašiti niti odvratiti od postavljenog cilja, već je naprotiv to natjecanje među alpinistima različitih nacija bivalo sve veće — i grublje. Poslije tragično završenog pokušaja godine 1934., kojom prilikom se strmoglavio i unesrećio njemački alpinista Rudolf Haringer — uspevši se do tada najdalje od svih, samih 202 m pod vrh stijene — poručuju

im Talijani, da će slijedeće godine doći sasvim »drugi« ljudi pod tu stijenu, a njima (Nijemcima) je slobodno, da također dođu »u koliko im tamo još budu cvjetale ruže« (»Rivista mensile del Club alp. Italiano«). Pod takovim okolnostima nije nikakovo čudo, da su penjači pojedinih nacija izbjegavali druge penjače da ih ne vide u blizini te stijene, za koju su se svi borili, da osvoje ne samo stijenu već i — prvenstvo.

Grandes-Jorasses sa svoja tri vrhunca čini krajnu istočnu skupinu u masivu »Bijeloga brda« — Montblanc-a. Na srednji vrh prvi se popeo godine 1864. osvajač Matterhorn-a, Englez Whymper, čije ime taj vrh sada i nosi — Pointe Whymper (4196 m). Tri godine kasnije popeo se Walker na glavni vrh — Pointe Walker (4205 m), a 1909. god. uspiju Hans Pfanni Gassner kao prvi prepenjati južnu stijenu. Na treći vrh (Punta Margherita 4066 m) popeo se sa svoja četiri vodiča vojvoda od Abruza.

U ovoj borbi pridonijeli su njemački alpinisti najveće žrtve izgubivši na toj stijeni trojicu svojih drugova. Rittler-a i Brehm-a zahvatilo je nevrijeme i snježna lavina odvukla ih je sa stijene u smrt. Kao treća žrtva pao je R. Haringer, pokliznuvši na zamrznutoj stijeni u času, kada je htio naći pogodno mjesto za bivak, da se sa svojim drugom R. Peters-om sklone pred snježnom mećavom, koja ih je zahvatila u stijeni. — Te su okolnosti učinile sjevernu stijenu Grandes-Jorasses među njemačkim alpinistima ne samo pitanjem prestiža već u neku ruku i nacijonalnim pitanjem, i ako Grandes-Jorasses leži na francuskom zemljištu. Da se potpuno spreme za ovako težak uspon, njemački se alpinisti R. Peters i R. Haringer pripremaju već kroz zimu 1933/34 za ljeto. Poslije svršenog dnevnog posla, na večer, odlaze u okolicu München-a na poznate im stijene. Penju se po najvećoj zimi uz sjaj mjesečine ili uz svijetlo džepne svjetiljke, odgrčući snijeg sa oprimaka, da bi se što više privikli na led i studen, s čime moraju računati i na Grandes-Jorasses. U vreći za spavanje provode mnoge noći — zimi pod vedrim nebom, da im tijelo i u tom pogledu očvrsne.

Tako izvježbani polaze ljeti godine 1934. motornim kotačem preko Švicarske u Chamonix, polaznu tačku za Grandes-Jorasses. Vrijeme je izgledalo pogodno i njih dvojica pođu u couloir između rebara, koji se strmo ruše od krajna dva vrha — Pointe Walker i Punta Margherite. Doskora uvide da naprijed neće moći, jer su sa prvim zrakama sunca počele padati lavine leda i kamenja. Led pod nagibom od 70—80° zahtijevao je polagano i oprezno napredovanje. Tako se jedva još za dana dočepaju kamenog rebra ispod prvog snježišta. Tu provedu drugi bivak (prvi na ledeniku pod samom stijenom). Na njihovo veliko iznenađenje probudi ih ujutro jedna druga grupa, koja je imala isti cilj kao i oni. Bio je to najbolji francuski vodič Charlet sa svojim drugom. Charlet je desetak puta pokušao preći tu stijenu, ali se uvijek vraćao s jednog te istog mjesta pod srednjim snježištem. I sada je nastao jedinstven slučaj u povijesti alpinizma — trka na zaleđenoj stijeni, nagiba 70—80°, između francuskih i njemačkih penjača, koja je na veliku radost Nijemcima završila time, da su se Francuzi i ovaj puta, došavši pod drugo snježište, povratili. Doskora opaziše, da su u stijeni i treća dvojica, najbolji talijanski alpinisti za uspone na ledenim stijenama, Gervasutti i Chabod, a za njima još i jedna grupa Austrijanaca! Bio je već posljednji čas! Peters i Haringer pređu još toga dana i drugo snježište, a svi ostali odustanu i vrate se natrag. Pod trećim snježištem, za krasne noći provedu i treći bivak. Treći dan u stijeni bio je sudbonosan. Prešavši i treće snježište, samih 200 m pod vrhom, u času kada je pobjeda već bila u njihovim rukama, okrene vrijeme i zahvati ih strašna mećava i vijavica. Svijesni položaja u kojem se nalaze, bio je jedini spas —

povratak. Pri tome se sklizne Haringer na zaleđenoj stijeni i padne 700 m niže na ledenik. — Peters je pak izdržao sam još dva dana i dva bivaka na stijeni u ledu i snijegu, pod strašnim nevremenom i bez hrane. Kada je ipak živ stigao u Chamonix, mogao je čitati u novinama, da su on i njegov drug Haringer smrtno nastradali u sjevernoj stijeni Grandes-Jorasses.

Sa žilavošću, dosljednošću i ustrajnošću u radu, svojstvenom Nijemcima, nastavlja Peters i dalje u ovoj borbi sa stijenom Grandes - Jorasses. U članu »D.O.A.V.-a« sekcija München, M. Meier - u nalazi druga, s kojim već slijedeće godine ponovno odlazi pod stijenu Grandes-Jorasses. Da budu tačno obavješteni o prilikama u stijeni te da ih eventualno ne preteku drugi, polazi Meier već početkom lipnja sam naprijed na izviđanje, a 24. lipnja već je i brzojav kod Peters-a da odmah dođe.

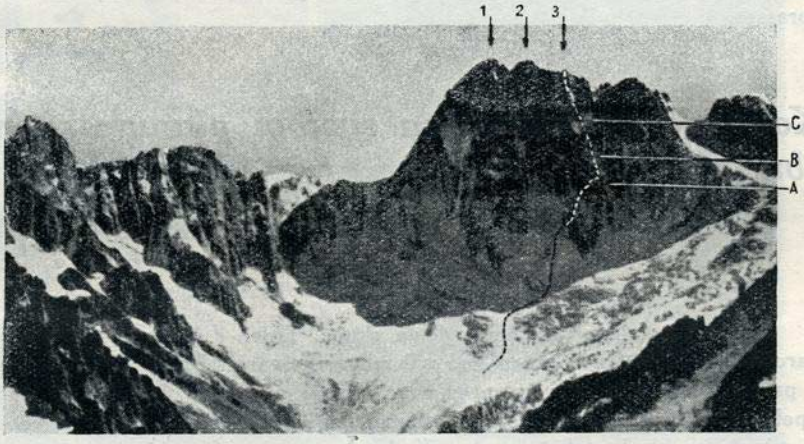

Sjev. stijena Grandes Jorasses

1. Pointe Walker 4205 m
2. Pointe Whymper 4196 m
3. Punta Margerita 4066 m

A Prvo snježište
B Drugo snježište
C Treće snježište

Kroz tri tjedna držao je stalno južni vjetar, koji je sasvim izmjenio izgled stijene Grandes-Jorasses. Meier je držao, da konačno mora okrenuti vrijeme — i brzojavno pozivlje druga. Da ih ne opaze drugi alpinisti, ne zalaze u planinarsku kuću Les Chaux, koja je najbliža stijeni, već se pod samom stijenom u pukotini ledenika smjeste u zasjedu, vrebajući danju i noću na svaki mig stijene i vremena. Konačno se stijena umirila, lavine su prestale — znak, da se vrijeme mijenja, pa Peters i Meier odluče 28. lipnja još za mraka u stijenu. Poznavajući stijenu još od lanjske godine išao je Peters naprijed, a Meier, da ne gube mnogo dragocjenog vremena, po osiguranom užetu kao drugi. Pod drugim snježištem bivakiraju prvi puta, gdje ih noću iznenadi lavina. Prošavši bez ozlijeda, nastavljaju 30. lipnja s usponom. Vrijeme je pogodno, ali ipak padaju lavine leda i kamenja, tako da je skoro i ovaj pokušaj tragično završio. Na usponu preko drugog snježišta, na strmom ledu bez ikakve mogućnosti zaklona, uhvati ih takova jedna lavina, od koje je Meier ranjen. Videći Peters, da mu drug visi nepomičan na užetu obuzeše ga najcrnje misli. Međutim, na sreću, Meier se budi iz nesvijesti, sav krvav od zadobivene rane na glavi. No cilj im je i suviše primamljiv i bliz, te oni nastavljaju usponom, nakon što su povezali Meier-u ranu na čelu. Istoga dana

oko 20 sati stignu na vrh, gdje proborave i treću noć, prešavši tako kao prvi sjevernu stijenu Grandes-Jorasses.

Početkom lipnja došao je bio pod stijenu i poznati alpinista Ludvig Steinauer s namjerom, da pokuša kroz stijenu, ali mu se drug razboli i morade svoju nakanu odložiti, dok nađe drugoga. Dva dana poslije Peters-a i Meier-a, dakle u nedjelju 30. lipnja, dođoše pod stijenu i talijanski alpinisti Gervasutti i Chabod. Steinauer im saopći, da su Nijemci prije dva dana ušli u stijenu — i vjerovatno već prošli. Nijesu htjeli niti mogli vjerovati... da sada njima »već ne cvjetaju ruže«...! I njima je sada uspjelo da pređu stijenu, ali kao drugi. Za nekoliko dana prepenje sjevernu stijenu Grandes-Jorasses i Steinauer sa svojim drugom T. Messner-om, pošto su se prvi puta morali vratiti radi snijega i nevremena.

Tako se je završila velika borba elite alpinista sa sjev. stijenom Grandes-Jorasses.

Kako da postupam sa svojom planinarskom obućom

Prema članku, što ga je napisao W. Vaskovich, asistent u bečkom zavodu za industriju kože, u »Austria-Nachrichten«, Folge 11, 1935.

Dobre su planinarske cipele dosta skupe. Treba s njima oprezno postupati. Naročito treba biti na oprezu kod njihovog kupovanja. Dobra obuća treba da je u prvom redu vrlo otporna prema prodiranju vlage i vode. Rukom načinjena cipela mora biti tako brižno zgotovljena, da kod stavljanja cipele u vodu kroz 15 minuta ne prodre vlaga unutra. Kod takovog priređivanja cipela ne smiju se primjenjivati nikakove gumene stvari. Da bi potplate sačuvale svoju otpornost, treba ih od vremena do vremena premazati (doklegod upijaju) vegetabilnim uljima. Upotrebom cipela zahtijeva njihova gornja koža naročitu njegu. Bez toga bi koža izgubila sva svoja dobra svojstva, koja ona posjeduje kao prerađevina sirove životinjske kože. Životinjska se sirova koža sastoji uglavnom iz gustog pletiva kožnih vlakanaca, koja se djelovanjem trijeslovina pretvaraju u prerađena kožnata vlakanca, čije pletivo ostaje i dalje mekano, dovoljno čvrsto, žilavo i gusto. Zato i njega takove kože treba da ide za tim, da se odgovarajućim maštenjem povisuje njezina mekoća a umanjuje trenje kožnih vlakanaca. Glavno je da se kod toga postigne nepropusnost vode. Uporabom gubi koža stalno svoju mast, uslijed čega moramo neprestanim dodavanjem taj gubitak da nadoknađujemo. Uzmemo li u obzir ono, što smo malo prije spomenuli, to moramo za »popravak« kože upotrebljavati sredstva, koja nadoknađuju gubitak na trijeslovini, umanjuju trenje, a povisuju odbojnu snagu protiv prodiranja vode. Cipele se očiste mlakom vodom (s nešto sapunice), grubom krpom posuše i još vlažne temeljito namažu i naribaju odgovarajućim mazom. Spremaju se u suhoj prostoriji. Naglo i prejako sušenje treba izbjegavati, naročito blizinu peći. Osim toga treba se klonuti upotrebe raznih vaselina, mineralnih ulja te produkata zemnih ulja, koji ne djeluju nikako na kožna vlakanca.

Čim proljetno sunce jače zagrije i snijeg okopni, javljaju se uz ostale proljetnice i žuti cvjetovi običnog jaglaca, koji se ugodno ističu u proljetnom zelenilu prisojnih obronaka. Sliku je snimio prof. dr. I. Horvat.

Razne vijesti

Švicarski alpinski muzej u Bernu. Otvoren još 1905. godine, nije se ovaj muzej mogao pravo razvijati zbog skučenih i neprikladnih prostorija sve do god. 1934., kada dobija svoju novu, prostranu i lijepu zgradu. Da bi planinarima bilo jasno, što se nalazi u jednom alpinskom muzeju i što je to, što se ne može vidjeti i u drugim, prirodoslovnim, historijskim i umjetničkim muzejima, donijet ćemo kratki prikaz o nekim odjeljenjima u ovom muzeju u Bernu. Prva je zadaća takvog muzeja, da u predmetima, slikama i crtežima prikaže specifično djelovanje planina na prirodu i na ljudske proizvode. Predmeti treba da su dobro izabrani i lako shvatljivi. Važan je napose raspored predmeta i njihovo osvjetljenje, što se postizava obiljem svijetla. Švicarski planinarski muzej obuhvaća ova odjeljenja: 1. Oblici planina i alpinska klima; 2. nauke o ledenicima; 3. mineralogija i geologija Alpa; 4. životinje i biljke Alpa; 5. oprema; 6. švajc. alp. klub; 7. vodiči i spasavanje; 8. kartografija starija; 9. kartografija novija; 10. panorama; 11. relijefi i švajc. zemaljska topografija; 12. alpinski krajevi i umjetnosti; 13. saobraćaj, naseljavanje i gospodarstvo u Alpama i 14. alpinska etnologija.

Vrijedno je napose nešto reći o onim skupinama, koje u običnim muzejima uopće ne nalazimo. Gdje da se nađe prikaz specifičnih osebina alpinske klime? Raspored i jakost oborina, magla, najsunčanija i najviše naoblačena područja, godišnje i dnevne promjene temperature i brojna druga opažanja raznih meteoroloških stanica prikazana su u raznim crtežima i slikama.

Posebno i vrlo važno mjesto zaprema kartografsko odjeljenje, gdje je opet na papiru, u crtežima, skicama i na kartama prikazan razvoj kartografije radnog područja od prvih početaka do danas.

Proširenju karte služi panorama i relijef, koji je i površnijem planinaru puno bliži, razumljiviji. Fotografije, originalni crteži, načinjeni na vrhuncima gora čine ovakovu zbirku vrlo interesantnom. Alpskih relijefa ima preko 70.

Od ne manje važnosti za pojedina planinarska društva jesu prikazi njihovog razvoja, rada, raščlanjenja, kulturnog i naučnog djelovanja.

Pored ovoga vrlo su bogata i raznolika ostala odjeljenja švicarskog planinarskog muzeja.

Odlazak Francuske ekspedicije za Himalaju. Prema saopćenju u siječanjskom broju časopisa »La Montagne« polazi ekspedicija iz Francuske u prvoj polovici mjeseca ožujka 1936. Vođa je ekspedicije Henry de Ségogne, a cilj jedan vrh u masivu Karakorum.

Proučavanje života planinskog bilja u alpinskom vrtu. Prošle godine je u Tirolu na Patscherkofelu južno od Innsbrucka (2248 m) uređen alpinski vrt sveučilišta u Innsbrucku, koji služi za proučavanje planinskog bilja. Dr. E. Cartellieri istraživao je potporom D. Ö. A. V. tvarnu izmjenu nekojega planinskog drveća i grmlja na prirodnom staništu i to transpiraciju (izlučivanje vode) te produkciju biljne tvari (prerađivanje ugljičnog dvokisa iz zraka u šećer) kod limbe (Pinus cembra), rododendrona (Rhododendron ferrugineum), patuljaste azaleje (Loiseleuria procumbens), brusnice (Vaccinium myrtillus) i jarebike (Vaccinium oxycoccos).

Ljeti troše listopadne vrste uz iste uvjete više vode nego zimzelene, te stvaraju više šećera i dišu jače, dakle im je čitava tvarna izmjena jača. Tako na pr. ispare listovi jarebike za jednoga lijepog ljetnog dana vode u iznosu deseterostruke svoje težine, dok iglice limbe potroše samo dvaputa toliko vode koliko su teške. Pri tome proizvedu listovi jarebike količinu šećera, koja odgovara

1/15 njihove suhe tvari, a iglice limbe 1/60. Zimzeleno drveće je prema tome manje aktivno u proizvodnji biljne tvari, ali to se nadoknadi time, što su im listovi trajniji i što im vegetacija duže traje. Zimzelene biljke rade ne samo ljeti, u glavnoj dobi vegetacije, već također u proljeće, dok još listopadne biljke nijesu propupale, kao i u jesen, kad već ove žute i gube lišće.

Istom kada temperatura za duže vrijeme spadne ispod ništice, nastupa vrijeme zimskog počinka i za zimzeleno drveće. Sok u stanicama postaje gušći (s porastom njegove koncentracije u vezi je pojačana otpornost protiv smrzavanja), lisne pući ostaju trajno zatvorene, čime je zatvoren glavni put isparivanju vode. Iz smrznutog tla biljka više ne može crpsti vodu, pa je prisiljena na krajnu štednju. U vrijeme oskudice vode iznosi transpiracija limbe i za lijepih toplih zimskih dana manje od pet tisućinka težine iglica. Međutim je biljka zatvorivši lisne pući gotovo posve onemogućila ugljičnom dioksidu pristup u list, uslijed čega je produkcija biljne tvari praktički gotovo nemoguća. Nadolaskom proljeća budi se zimzeleno drveće vrlo polagano iz zimskoga počinka. Malo po malo otvaraju se lisne pući te je ispočetka još i za povoljna vremena transpiracija i produkcija manja nego ljeti.

(Prema »Oesterr. Gartenzeitung« ref. Dr. Z. A.)

»Romanija«, društvo planinara u Bosni, održalo je dne 26. II. o. g. svoju redovnu glavnu skupštinu te izabralo i konstituiralo novi odbor sa gg. ing. M. Blagojevićem kao predsjednikom, J. Grgićem i D. Maričićem kao potpredsjednicima, dr. V. Švarcom, tajnikom i B. Šinikovićem kao blagajnikom.

Društvene vijesti

Ski-tečaj na Bukoviku kod Sarajeva održala je Ski-sekcija H.P.D. podružnice »Bjelašnica« za svoje članove pod stručnim vodstvom skijaškog učitelja g. Josipa Sigmunda. Tečaj je trajao 8 dana i to od 16. do 23. II. o. g., a prisustvovalo mu je 12 članova sekcije. Svi su se učesnici smjestili u društvenom domu na Bukoviku.

Cilj je tečaja bio planinarsko-skijaški i uspio je iznad svakog očekivanja. Zasluga za polučeni uspjeh ide u prvom redu učitelja g. Sigmunda, koji nije žalio truda, da svojom stručnom obukom što više tome pridonese.

Snježne prilike u gornjem razdoblju bile su vrlo povoljne. Vrijeme je bilo promjenljivo, pa su učesnici tečaja imali na raspolaganju sve vrste snijega, od suhog i smrznutog do novog i mokrog. A bilo je i dana za sunčanje. Lijepi skijaški tereni na Bukoviku i okolici omogućili su učesnicima da pored raznovrsnih snijegova pređu i sve moguće vrste terena, koji za planinare-skijaše dolaze u obzir, što je sve, uz stručnu obuku g. Sigmunda pridonijelo kako kolektivnom tako i individualnom uspjehu tečaja.

Ski-sekcija je u ovaj tečaj pozvala svog starog znanca, simpatičnog i vrijednog planinarskog vodiča po Čvrsnici planini, Jozu Klepicu, seljaka iz Doljana kod Jablanice, kako bi ga osposobila za zimsko planinarenje po ovoj krasnoj planini, koju skijaši još ne posjećuju radi njezine udaljenosti i pomanjkanja planinarskih kuća. Klepica se je pozivu odazvao, pa mu je sekcija nabavila potrebnu skijašku opremu. Pokazao je veliki interes za obuku i postigao je zadovoljavajući uspjeh. Postignutim znanjem, koje će daljnjom vježbom proširiti, moći će ubuduće naš vrijedni Jozo pratiti planinare po Čvrsnici planini i za vrijeme zime, kako skijaš, što je dosada mogao činiti samo u doba, kada je prilaz u ovu planinu bio omogućen bez skija.

I ovom zgodom treba istaknuti, da je dom H.P.D. »Bjelašnice« na Bukoviku ugodno stjecište skijaša-planinara, što je dokazala prošla skijaška sezona. Tome pogoduje kako okolica sa lijepim skijaškim terenima, tako isto i blizina Sarajeva (3 sata hoda), a nadasve udobnost, koju planinaru pruža dom sa svojim uređajem. S.

Planinarska kuća na Kalniku. Uspjela je namisao križevačke podružnice da sagradi planinarski dom na Kalniku. Prvobitna namjera da sagradi dom pod starim gradom Kalnikom nije uspjela, jer nije došlo do sporazuma sa vlasnicima obitelji Fodroci. Obilnom pripomoći Ministarstva za fizički odgoj i dobrovoljnim prilozima mještana započeli su se graditi temelji novog doma na kupljenom zemljištu Zemljišne zajednice. 23. VI. 1935. obavljeno je otvorenje doma, i ako još nije bilo sve dogotovljeno. Nacrt kuće izradio je zagrebački arhitekt g. Planić. U prizemlju je smještena blagovaona, kuhinja i stan obskrbnika; u gornjim prostorijama nalazi se 5 soba po 2 kreveta i 2 sobe sa zajedničkim ležajima.

Izgradnjom ovog doma može se ponositi križevačka podružnica.

Zimske priredbe HPD podružnice »Mosor« u Splitu. I splitski su skijaši zbog vrlo nepovoljnih vremenskih prilika prošle zime bili samo kroz kratko vrijeme u terenu. Početkom ožujka vrijeme se promijenilo: Kamešnica je na veliku radost skijaša zabijelila jače nego za pravih zimskih dana. Prekrasno i povoljno vrijeme privuklo je skijaše u velikom broju na Vaganj. U visini iznad 1400 m bilo je novog snijega u visini od preko pola metra, tako da su skijaši našli najpovoljnije prilike za skijanje, koje se je najintenzivnije razvilo na Kurtagića docima.

Ski-sekcija HPD »Mosor« priredila je tih dana skijaške utakmice na Kurtagića docima (1500 m) na Kamešnici planini. Priredbi je prisustvovalo oko 150 skijaša. Takmičari su bili razdijeljeni u tri grupe: juniori, seniori i dame. Za takmičenje se je prijavilo: 6 juniora, 12 seniora i 8 dama. Staza je za juniore iznosila 2 km, za seniore 4 km, a za dame 1½ km. Prvi su stigli na cilj: od juniora M. Pasches, od seniora D. Vlček, a od dama Z. Lavrenčić. Dobitnici će dobiti zlatne odnosno srebrne spomenznačke.

Velika je zasluga »Mosora«, da je u tako kratkom vremenu uspio da popularizira smisao za bijeli sport u Dalmaciji, u Splitu, gdje većina ne može još ni danas da shvati, kako se za nekoliko sati automobilske vožnje dostizavaju krajevi,

Foto: Lj. Griesbach

Planinarska kuća na Kalniku

koji svojom bjelinom u zimsko doba ništa ne zaostaju za razglašenim Alpskim predjelima.

Gradnja planinarske kuće na Vidovoj Gori (778 m). Agilna podružnica H.P.D. »Mosor« u Splitu proširila je, nakon svojih pothvata na Mosoru, Kamešnici i Vagnju, svoju djelatnost i preko mora. Na najvećem a istodobno i na najvišem našem otoku, na historijskom Braču, gradi sada otmenu planinarsku kuću. čime dokazuje, kako joj stoji na srcu ne samo unapređivanje sela i planina kopnene Dalmacije već i otočke.

Zmijske gore na Pelješcu sve tamo do Hercegovačkih planina, dok se prema jugu i jugo-zapadu ubavo protegao zanimljivi labirint otoka, otočića i grebena po azurnoj površi mora, koja za visokog sunca sja i ljeska kao da je bogato posuta mirijadama dragulja.

Planinarska kuća na Vidovoj Gori bit će jaka turistička atrakcija za brojne strance, koji od travnja do listopada posjećuju Dalmaciju. Rijetko će koji planinar doći u Split, Omiš, Makarsku, Kaštela i Hvar, a da ne će poći do Vidove gore, tim više što će od polazne točke

Nacrt planinarske kuće na Vidovoj Gori

Kuća će biti tvrdo zidana, dužine od 12 m, a širine 6.50 m, te će se sastojati od blagovaone, spavaone, kuhinje, sobe za tuš, water-kloseta i potkrovlja. Pedesetak metara sjevernije od kuće bit će cisterna od 80 m³ sadržine, spojena cijevo-vodom sa kućom.

Kuća će se dizati na najvišoj točki Vidove Gore i to baš na južnom rubu jezovito okomitih hridi, s kojih se svud uokolo šire upravo impozantni vidici. Dok prema sjeveru lete pogledi preko šumovite bračke visoravni na Kozjak i Mosor a dalje na Svilaju i na glavni lanac Dinarida, dotle se prema istoku gordo diže masiv Biokova, izrovan tamnim procjepima i bijelim točilima. Pogledi prema jugoistoku sižu preko ušća Neretve i

za ovu ekskurziju, od Supetra, biti uređena automobilska cesta sve do planinarske kuće. Kako iz Splita kreću dnevno lađe do Supetra (vozna karta din 10.), a kako je iz Supetra do Vidove gore vremenska udaljenost 3 sata (automobilom 1 sat), to će se takva ekskurzija moći poduzeti bez većih izdataka i bez velike dangube.

Radnje oko zidanja kuće (i cisterne) su već započele i dobro napreduju, tako da će kuća doći pod krov u mjesecu lipnju. Svečano će otvorenje kuće uslijediti u mjesecu rujnu tek. god.

Sa odborskih sjednica H.P.D. matice 19 II. 1936.: Alpinistička sekcija H.P.D. priredit će još prije uskrsnog tjedna predavanje poznatog alpiniste Martina

Meiera o usponima na Grandes Jorasses u Alpama. Za novi Tomislavov dom nabavit će se radioaparat sa nekoliko zvučnika. Uglavljen je plan za najnužnije rušenje drveća u neposrednoj blizini doma, kako bi se otvorio što bolji vidik prema Zagrebu i Hrv. Zagorju. Sve se posjetioce doma upozorava na održavanje kućnog reda i noćnog mira u domu. Blagajnik podnaša iscrpni izvještaj o novčanom poslovanju društva u godini 1935. »Hrvatski planinar« pokazuje u g. 1935. jednako u redakciji kao i u broju pretplatnika naročito lijep uspjeh.

4. III. 1936.: Odbornici izvještavaju o stanju u Tomislavovom domu te o vrlo uspjeloj godišnjoj zabavi društva, o kojoj donosimo na drugom mjestu opširni izvještaj. Za boravak dulji od 8 dana u Tomislavovom domu morat će posjetioci podnijeti liječničku svjedodžbu. Kuće H.P.D. na Velebitu dobit će doskora novoga opskrbnika g. Modrića. Članarinu je do sada uplatilo 1789 članova. Planinarski kongres održat će se u Sarajevu 6. rujna 1936. Predavanja u alpinističkoj školi započinju dne 5. III. Glede već spomenutog najnužnijeg krčenja šume oko Tomislavovog doma podnijet će se molba nadležnim vlastima. Od 5. II. do 4. III. primljena su u društvo 34 nova člana. V.

Godišnja zabava Hrvatskog planinarskog društva. Na pokladni utorak, dne 25. II. 1936. priređena je godišnja zabava Hrv. plan. društva matice u Zagrebu. Usprkos toga, što su se taj dan održavale još 3 druge zabave većeg stila i više manjih, uspjela je »Vesela planinarska noć« iznad očekivanja. Dvorana Hrv. Sokola bila je već u 10 sati na večer dupkom puna, pa se i uz najbolju volju priređivača nije više moglo smjestiti nove goste. Osim lijepih večernjih toaleta opažen je naročito među ženskim posjetiocima veliki broj najrazličitijih maski, a što je glavno, i što je priređivačima osobito drago, bilo je vrlo mnogo planinara i planinarki, koji su na zabavu došli upravo onako, kao što idu na planine, samo naravno bez »gojzerica«. Time je zabava posve opravdala svoj naslov, a šaroliki »pokladni narod« proveo je noć u izvrsnom raspoloženju. Bufet je dobro funkcionirao, a za plesnu glazbu pobrinuli su se naši spremni poštari pod ravnanjem kapelnika g. Bisa. Naročita atrakcija bio je i nastup popularnih komičara gg. Gustla Cilića i Zvonka Tkaleca. G. Tkalec je po vlastitom priznanju zato posjetio planinarsku zabavu, jer se je upravo spremao na Himalaju, u pravoj polarnoj opremi i sa svojim tovarnim magarcem, koji mu je nosio »najnužnije« potrepštine. U pokladnim zmijama i konfetima zabavljalo se do sitnih ura, a publika je zadovoljna ostavila ovu uspjelu priredbu ovogodišnje lude noći. Čisti prihod ove zabave utrošit će se za dovršenje Tomislavovog doma. V.

Planinarska predavanja u zagrebačkoj radio-stanici. U nizu redovitih planinarskih predavanja, koja se održavaju svakog drugog četvrtka u 7 sati na večer, predavao je: 6. II. dr. A. Cividini o ljepotama Hrvatskog Zagorja; 20. II. B. Vrtar o Kleku kod Ogulina; 5. III. dr. F. Kušan o Vranici planini u Bosni; 19. III. A. Heinz: u kraljevstvu runolista.

Alpinistička škola, koju je otvorila Alpinistička sekcija 5. III. o. g., nastavlja od 10. t. mj. redovito svakog utorka i četvrtka u društvenim prostorijama, Varšavska 2a, od 20—22 sata sa predavanjima iz slijedećih predmeta: povijest alpinizma, planinarska i alpinistička oprema, morfologija, geografija, geologija i mineralogija, meteorologija, flora, fauna, higijena i prva pomoć, fotografiranje u planinama, čitanje karata i orijentacija, opasnosti u gorama, duševna i tjelesna svojstva planinara, tehnika penjanja, upotreba užeta i drugog penjačkog pribora. Osim ovog teoretskog dijela održavat će se i vježbe u penjanju u penjačkoj školi pod Okić-gradom. Predavači su naši stručnjaci - planinari gg. dr. Poljak, dr. Kušan F., dr. Barić Lj., Kovačević M., dr. Gušić B., Rapp H., Dragman, Milković, Brezovečki S., Čubelić M., Prevendar S.

Vodstvo škole imade pročelnik Alpinističke sekcije Čubelić M. Upisnina u Alpinističku školu iznosi Din 20.—

Čm.

Planinarsko - turistička putovanja na Jadranu. »Hrvatski planinar« se je već opetovano osvrnuo na planinarsko-turistička putovanja po Jadranu, koje je pokrenuo Savez planinarskih društava Jugoslavije na svom kongresu, održanom u Dubrovniku u rujnu 1935. U slijedećem ćemo broju donijeti točan vozni red ovih putovanja kao i kratak opis smjera puta s opisom glavnih izletničkih točaka.

Časopisi

Mladi turist. — Glasilo Bugarskog omladinskog turističkog saveza. Sofija. Siječanj 1936.: Na vrhove (I. Omarčevski). — Carevgrad Trnov (dr. Lj. Vladikin). — Materhorn (T. Brnekov). — Ohridsko Jezero (G. Tajčev). — Bugarska i međunarodni turizam. — Nacionalni park »Vitoša«. — Most prema selu. — Pohod na rodne planine. — Na gore.

Rivista mensile del Club Alpino Italiano. — Roma. — Veljača 1936.: Abesinske planine (E. Ferreri). — Pic Gaspard, 3882 m (G. Girvasutti). — Prime ascensioni nei Monti del Masino (G. de Simoni). — Con gli sci nelle Alpi Aurine Centrali (G. Fradeloni). — La parete occidentale del Monte Nero (I Gobessi). — Spiritualita della montagna (I. Evola). — Cormicie Nere della Ia Legione sulla Rocca Bernanda (I. Alessio). — Una domenica sull'Etna (F. Maraini). — Il giro del Minya Gongkar (L. Khekova-Nordio).

Věstník Klubu alpistů československych. Praha. — 1936., 1: Monte Rosa (L. Škvor). — Stříbrny pruh — o fizičkim zakonima kod penjanja (L. Konečný. Po stapach alpske tragedie (A. Červenka). — 1936., 2: V bouri na Signalkuppe. — Naše tatranske horslezectvi. — Radymě, eldorado plzenskych lezců.

La Montagne. — Revue du Club Alpin Français, Paris. — Prosinac 1936: Crustalliers et chasseurs de chamois (M. Besson). — Alpinisme saharien (R. Coche).

Siječanj 1936.: Od Mont-Perdu do Cotatuero (A. Martignon). — Preko hrpta Grands Montets na Aiguille Verte (J. Carle). — Valloire (F. Chêne-Carrere).

Österreichische Alpenzeitung. Wien. — Veljača 1936.: U spomen Heinricha Krempela (G. Schmidt). — Uspon na Mt. Foraker na Aljaski (Ch. A. Houston). — Novi usponi u Istočnim Alpama u godini 1934.

Mitteilungen des D. u. Öst. Alpenvereins. München. — Veljača 1936.: O geološkoj karti Cornelius-Clara Grossglocknerskog podnožja (prof. Klebelsberg). — Gornjobavarska imena planina u mijeni vremena (L. Steinberger). — Između Watzmanna i Nebelhorna — najljepši skijaški teren u Njemačkoj (G. Zahn). — Zimsko planinarenje u Karwendlu (L. Weech). — Tirolski umjetnici (dr. A. Dörrer).

Ožujak 1936.: O higijeni planinarenja (dr. V. Gegenbauer). — Izvještaj o ekspediciji u unutrašnjost Islanda (K. Schmid). — O novom skijaškom području u Tennengebirge (ing. H. Hernbostel).

Berg und Ski. Wien. — Veljača 1936.: Zimski dani u Niskim Tatrama (J. Pruscha). — Tibet i njegove tajne. — Ožujak 1936.: Bivaci, izvadak iz Kugy-evog djela: »A. Ditzinger: Ein Bergführerleben«. — Natürlicher Schwunglauf (E. Jaskulski).

Blgarski turist. — Organ Bugarskog turističkog Saveza, Sofija 1935: Prvi svezak donosi opis izleta na Rodope, članak o vrijednosti i smislu planinarstva, o alpinskim udruženjima. — U broju za veljaču i ožujak nalaze se članci o važnosti

djelovanja bugarskih planinara, o Komu i Berkovici, o nacijonalnom parku na Vitoši. Tu se donosi i izvadak Pretnarovog članka o putovanju po Južnoj Srbiji. Zanimljiv je tu prikaz o bugarsko-muhamedanskim naseljima u Rodopskoj oblasti. — 4. broj donosi: Duh i turizam; međunarodni savez planinarskih društava; alpinska udruženja. — 5. svezak sadržaje članke o: Varna i njena okolina; prvo bugarsko naselje u crnomorskoj oblasti na Balkanskom poluotoku; turisti, idite na more; Vladislav Varnenčik; manastir Aladža; Careva Reka. — U 6. se broju nastavlja prikaz o alpinskim udruženjima. Osim toga nalazimo u ovom svesku zanimljiv članak o hrani za turiste. Slijedi: iz Vitoša do Žive Vode. — 7 je broj posvećen prikazu djelovanja bugarskog planinarstva povodom planinarskog kongresa u Varni. — 8 svezak donosi članke: Na Crnom Vrhu s Alekom Konstantinovim, osnivačem bugarskog planinarstva; planinarstvo u Grčkoj; u Rodopima; pođite u planine. — Dobar dio dvobroja 9—10 posvećen je otvorenju doma na »Černom vrhu«. Pored toga i uz manje članke čitamo tu i članak o markiranju staza.

Zeitschrift des D. u Ö. Alpenvereins (Jahrbuch) Bd. 66. Jhrg. 1935. Stuttgart. — Primili smo ovaj krasno opremljeni godišnjak Njemačko-austrijskog alp. udruženja, koji na 260 str. i u mnoštvu prekrasnih snimaka donosi brojne članke o planinarskim uspjesima i nastojanjima, koja su u vezi sa spomenutim udruženjem. Redaju se iscrpljivi članci i uspjele snimke o njemačkoj ekspediciji na Nanga Parbat u Himalaji (1934 g.), o amerikanskom gorju Roky-Mountains te brojni prikazi o pojedinim dijelovima Alpskog gorja. Pored izrazito planinarskih članaka donosi ovo djelo još i stručne prikaze o biljnom svijetu u području Grossglocknera, o legendama i njihovim sjedištima u Koruškoj, o najstarijim crkvama u Tirolu te o narodnostima u istočnim Alpama u svijetlu mjesnih imena. U godišnjaku se nalaze osim toga i karte područja oko Nanga Parbat i Rakhiotledenika, te Karwendel-gorja.

Die Alpen. — Les Alpes — Le Alpi. — Bern. — Ožujak 1936.: Izvještaj o Pamirskoj ekspediciji iz 1935. god. (L. Saladin). — Zimski uspon na Piz d'Ela (E. Wenzel). — Usponi u Bernskim Alpama (H. Lauper). — San (F. Wagner). — L'Aiguille de la Republique (R. Dittert). — Na planinama Korsike (F. Marmillod).

Iz uredništva i uprave

Zahvala za besplatnu suradnju. Dužnost je upravi »Hrvatskog planinara« da se najtoplije zahvali suradnicima časopisa gg. M. Čubeliću, dr. Lj. Virag Drašković, U. Girometti, dr. Đ. Janekoviću, dr. F. Kušanu i kap. Đ. Panyu, koji za svoje članke, izašle u prošlim brojevima »H. p.«, ne uzeše honorar, nego ga dadoše u fond za podizanje našeg lista.

Poziv na suradnju. Uredništvo »Hrvatskog planinara« moli sve svoje prijatelje i suradnike, da mu i dalje šalju svoje članke, kako bi sadržaj lista bio još raznoličitiji i zanimljiviji. Osobito su nam potrebni opisi naših bližih planina, planina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, koje moramo što više da prikazujemo i to ne samo u riječi nego i u slici. Zbog toga nam dobro dolaze i same slike s kraćim ili dužim opisom snimljenoga kraja. Napose su nam potrebne vrlo uspjele i značajne snimke hrvatskih planina za naslovni list.

SRETAN USKRS

želi svim svojim suradnicima, pretplatnicima i prijateljima uredništvo i uprava „Hrvatskog planinara"!